

הרב שמעון לפיד

רוחב עמוד ט' ברה"ר - שיטת רש"י

א. דין עמוד ט' ברה"ר

כתוב בגמרא (שבת ח.):

אמר עולא: עמוד תשעה ברה"ר, ורכים מכתפים עליו, וזרק ונח

על גביו - חייב. מאי טעמא? ...תשעה ודאי מכתפים עלויה.

- כלומר עמוד בגובה ט' ברה"ר, דינו כרה"ר.

נחלקו הראשונים לגבי מידות שטחו של העמוד: הרמב"ם (פי"ד ה"ח)

סובר, שגם עמוד ששטחו קטן מד' על ד' יחשב רה"ר; ואילו הראב"ד¹

ס"ל, שצריך שיהיו בו ד' על ד'.

ב. הסתירה בדעת רש"י

לגבי דעת רש"י ישנה סתירה

בדף ח' כתב רש"י:

מכתפי עלויה. וכיון דצריך לרכים, רה"ר הוא בין רחב בין

קצר.

- משמע שא"צ רוחב ד', וכך כתבו כל האחרונים בדעת רש"י.

ואילו בדף צ"א כתב רש"י:

אי נימא איסקופה רה"ר. כגון גבוהה ט', ורחב ארבעה, ורכים

מכתפים עליו, דחזיא לרכים לכתופי, כדאמר בפ"ק.

- מפורש כאן שצריך רוחב ד'!

על סתירה זו כבר עמדו הב"ח (בהגהות, צא:) ורעק"א (גלהש"ס ח.).

הרב ניסן זק"ש בהגהותיו לתוס' רי"ד (ח. הערה 40) כתב:

ויש להוסיף, שגם בדברי רש"י עירובין (לג. ד"ה עמוד)

מבואר, דעולא מיירי ברוחב ד', שכן כך כתב שם: "מג' עד ט'

לא מדרס דרסי לה וכו' הלכך לאו רה"ר היא אלא כרמלית, ט'

חזיא לכתופי וכו' "ע"ש.

- רש"י הזכיר שם כרמלית, שאיננה פחותה מד' טפחים!²

באחרונים ניתנו כמה תירוצים לסתירה זו³, אולם מידי דוחק לא

1. כחידושו, מובא במ"מ שם ובעוד ראשונים

2. אמנם אין מכאן ראייה גמורה, שכן אפשר שרש"י התייחס לעמוד רגיל, שהוא רחב ד', אך ודאי

שיש כאן סיוע גדול להכנה, שרש"י מרובר דווקא בעמוד ד'.

3. עי' בשפת אמת, מרומי שדה, מקור הלכה ועוד

יצאו.

ג. פירוש חדש לרש"י בדף ח'

נראה לענ"ד שצריך לפרש את רש"י בדף ח' באופן אחר וממילא תוסר הקושיא:

כשרש"י אמר "בין רחב בין קצר" הוא לא בא למעט פחות מרוחב ד', אלא למעט פחות מרוחב ט"ז אמה!
 רש"י לא בא כאן לחדש לנו דין, כי אין זו דרכו בפירושו לגמרא, אלא להסביר את הדין המובא בגמרא: עולא חידש לנו בגמרא שעמוד ט' נחשב רה"ר, למרות שאין לו את המידות הדרושות לרה"ר - רוחב ט"ז, ולמרות גבהו. רש"י בא לבאר לנו את דינו של עולא: כיון שהעמוד צריך לרכיב, גם הוא ייחשב רה"ר למרות מידותיו.
 לאור האמור, ממילא הוסרה הקושיא: רש"י, מעולם לא עלה על דעתו לחייב בעמוד פחות מד' על ד', וכפי שכתב במפורש בדף צ"א ומשמע בעירובין.

ד. רש"י גרס כך אף בגמרא

המגיד משנה (שם) טען, שיש ראייה מפשט הגמרא לשיטת הרמב"ם:

ומוכרח כן (כשיטת הרמב"ם, שא"צ רוחב ד') ממה שלא הזכיר (בגמרא) שיעור הרוחב כלל.

- אך נראה שאין מכאן כל ראייה. ידוע כבר שצריך הנחה על מקום ד' ברה"ר מהגמרא לעיל (ד:-ה.), וא"כ א"צ כלל להזכיר זאת שוב בגמרא.

יתר על כן: נראה לענ"ד, שרש"י גרס בתוך הגמרא את המלים "רחב ארבעה"!⁴

רש"י בדף צ"א מצטט את הגמרא בדף ח': "גבוהה ט' ורחב ארבעה, ורכיבם מכתפים עליו" - ומוסיף עוד באור לכיטוי האחרון: "דחזיא לרכיבם לכיתופי", על פי הבנתו בהמשך הגמרא בפ"ק - ט' ודאי מכתפין עלויה". משפט זה הוא חותם במלים "כדאמר בפ"ק" - משמע שכל כולו בא לצטט מקור הנמצא כבר בפ"ק, ולא בא להוסיף עוד פרט מדעתו. לכן מסתבר, שרש"י גרס "ורחב ד'" גם בגמרא שהיתה לפניו.

4. לכן כלל לא עלה על דעתו, שיפרשו את דבריו בדף ח' "בין רחב בין קצר" לגבי רוחב פחות

מסתבר, שבעבר היו ב' גרסאות בגוף הגמרא, הרי"ף, הרמב"ם והמ"מ לא גרסו "ורחב ד'" - וא"כ זו גירסת חכמי ספרד; לעומתם, תוס' רי"ד כותב "...ורחב ארבעה" - כך ראיתי כתוב במקצת ספרים".

"ורחב ד'" זו היא הגירסא בכתב יד מינכן, שנכתב בצרפת בתקופת בעלי התוספות, כפי שכתוב בהקדמת הדק"ס.

בדקדוקי סופרים הוסיף: "וכ"ה בכל הדפוסים הישנים עד בנבנישתי, ומחקו המהרש"ל בדפוס ראשון, עפ"י רש"י כד"ה מכתפי".

ה"דפוס הראשון" שהתכוין אליו בדק"ס, הוא הדפוס הראשון שנדפס בפולין על פי הגהותיו של המהרש"ל.

מסתבר שגירסת הדפוסים הראשונים של הש"ס, משקפת גירסה שהיתה רווחת באיטליה ובעוד ארצות באירופה.

גם ה"שלטי גבורים" העיד: "וכן כתוב בגירסת הגמרא שלנו כהראב"ד" 5 הראב"ה גם הוא הזכיר רוחב ד'.

מכל זה משמע שהגירסא שרווחה באשכנז היתה בתוספת "ורחב ארבעה", ומסתבר שזו היתה גם הגירסא שעמדה לפני רש"י.

לולי דמיסתפינא הייתי אומר, שמהרש"ל ברצונו לתקן את הגמרא על פי רש"י, הגיה להפך מכוונת רש"י, וגרם לדורות הבאים לטעות בהכנת דברי רש"י.

5. גם בספר התרומה (רי"ד) כתב: "וכן עמוד רחב ארבעה, וגבוה ג' טפחים או יותר, אבל אינו

גבוה ט' דא"כ מכתפי עלי' רבים ומקרי רה"ר". ויש לדון בראיה זאת.

גובה עמוד ט' ברה"ר - שיטת רש"י

א. מחלוקת הראשונים בענין גובה העמוד נחלקו הראשונים מהו גובהו של העמוד: הרמב"ם (שם) סובר שמדובר בט' טפחים מצומצמים לא פחות ולא יותר. ואילו לדעת הרא"ש (על אתר) מדובר בין ט' לי' טפחים, וטעמו, שראוי לכתף מט' ומעלה (גם מעל י' טפחים), אלא שלמעלה מי' זה כבר רה"י, ומופקע משם רה"ר.

ב. הסתירה ברש"י

מהי שיטת רש"י?

רש"י (ח.) כתב:

תשעה. דוקא נקט דחזי לכיתופי, דאינו לא גבוה ולא נמוך. מזה למדו כל האחרונים שרש"י סובר כרמב"ם, כי אם היה סובר כרא"ש לא היה כותב "דאינו לא גבוה" מצד "חזי לכיתופי", כיון שמגבלת הגובה היא בגלל שחל עליו שם רה"י. לעומת זאת, ברש"י עירובין (לג.) מוכח שלמד כרא"ש שהגובה הוא ט' - י' טפחים. וז"ל:

עמוד ט'. דוקא נקט, כדאמר ב"יציאות השבת": דפחות מג' - ארעא סמיכתא היא, דדרסי לה רביים; מג' עד ט' - לא מדרס דרסי לה מפני גובהה, ולא כתופי מכתפי עלה מפני שנמוכה לכתף, הלכך לאו רה"ר היא אלא כרמלית; ט' - חזי לכיתופי והוי רה"ר; עשרה - רה"י.

מפורש שאין בין ט' לי' מצב שבו חוזר העמוד להיות כרמלית, ועוד מפורש שהמלים "דוקא נקט" יכולות להתאים גם לגובה שבין ט' לי', כיון שמדובר כאן על הטפח התשיעי.

ועוד קודם שם: "בשרבים מכתפים. על נטית הנוף... הנמוכה מי'." משמע שכל פחות מי' הוי רה"ר.⁶ לכאורה יש כאן סתירה בין שני המקומות ברש"י: בשבת דוקא ט', ובעירובין בין ט' לי'.

ג. הבנה שונה ברש"י שבת

הרב זק"ש (שם) טען שרש"י חזר בו, אבל לענ"ד גם כאן אין סתירה בדין, וצריך לפרש אחרת ברש"י: דוקא נקט את הטפח התשיעי, מט' עד י'.

6. ועי' בהערות הרב זק"ש על תוס' רי"ד הערה 40

כך גם הבין התוס' רי"ד ברש"י.

מאי איריא תשעה ותו לא, אפילו עשרה נמי, דהא חזינן דכתיפיו של אדם למעלה מעשרה הן, וכל שכן דאי הוי עשרה טפי ניחא לכיתופי עילויה, ואמאי נקט תשעה דוקא?

ד. לשיטת רש"י, גם עמוד למעלה מי' יכול היה להיות רה"ר: אמנם על זה קשה: מדוע רש"י כתב שט' אינו גבוה ולכן חזי לכיתופי. גם אם היה נוח לכתף למעלה מי', לא היה זה רה"ר, מטעמו של הרא"ש שאין רה"ר למעלה מי'.

אבל נראה לחדש בדעת רש"י כאן, שאם היה נוח לכתף למעלה מי', לא היה זה רה"ר לדעת רש"י אלא רה"ר. מדוע? התוס' רי"ד רצה ללמוד דומיא דכתפיו של אדם שחייבים עליהם ברה"ר גם למעלה מי', כיון שהאדם עצמו עומד בקרקע רה"ר. אפשר לומר עוד, שהיינו מודדים מקרקע העמוד, כיון שהוא משמש לרכים לכיתופי. כדברים אלו מפורש בתוס' רי"ד.⁷

ועיין ראש יוסף (בסוגיין) שגם הוא הביא סברא כזו לגבי עמוד גבוה י'.

לפ"ז כלל לא קשה על רש"י שלנו, וגם הוא סובר כרא"ש שמט' עד י' הוי רה"ר.

לאמיתו של דבר סברת הרמב"ם קשה מאד, שכן מדוע נוח לכתף דוקא בגובה ט'? ובכלל, כיון שט' בדוקא נקט, נפל דין זה בבירא שכן מי יוכל לצמצם דווקא גודל כזה? ועוד, כיון שכל דין זה אינו הלכה למשה מסיני אלא סברתו של עולא, מוזר מאד שסברא זו של נוחות לכתף היא דוקא בגובה מצומצם כל כך. וכבר קילס הב"י את פירוש הרא"ש, לכן מובן מדוע רש"י גם הוא נוקט כשיטה זו.

ה. סיכום

ראינו כאן שני דינים בענין אחד, בהם הבנתנו ברש"י נובעת מהיותנו משוחזים על ידי לימוד מחלוקת ראשונים אחרת, ולכן אנו סבורים ממבט ראשון, שהביטוי הלשוני של רש"י מוסב כלפי אותה מחלוקת. ברם, אם נדון בדברי רש"י ללא דעות מוקדמות, נוכל לפרש אחרת את לשונו של רש"י - ובכך לפתור סתירות מדומות.

7. ועיין הערה 40 שהמהדיר לא הבין כך, ולכן החקשה מאד ולא תירץ.